

ROSMALLA

IN DE SCHOOL TE ROSMALEN.

In dit nummer o.a.:

- Kinderliedjes en -versjes
- Verboden te venten
- De R.K. geitenfokvereniging

Jaargang 3
Nummer 3
September 1993

COLOFON

Rosmalla (ISSN 0925-2894) is een uitgave van de Heemkundekring Rosmalen en verschijnt eenmaal per kwartaal.

Redactie:	Redactieadres:
Mari van de Ven	Stationsstraat 8
Harry Coppens	5241 EE Rosmalen
Wil Verstappen-Witlox	tel. 04192-18349

Leden en donateurs ontvangen *Rosmalla*. Donateurs betalen minimaal f 25,- per jaar. Abonnees (voor minimaal één jaar) betalen f 25,- per jaar (postabonnees f 35,- per jaar), over te maken op het bankrekeningnr. van de Heemkundekring, onder vermelding van: "abonnement Rosmalla".

Bankrekeningnr.: 18.45.43.444 (Rabobank Rosmalen, postgiro van de bank: 1099372) ten name van Heemkundekring Rosmalen, Deken Fritsenstraat 53, 5243 VM Rosmalen.

Bestuur:

Th. Derksen, voorzitter, Weidestraat 15, 5241 CA Rosmalen. Tel. 04192-12591
A.J. van de Ven, 1e secretaris, M. Nijhoffstraat 8, 5242 CV Rosmalen. Tel. 04192-14094
J.W. Westerlaken, 2e secretaris en contactpersoon, Venstraat 53, 5241 CD Rosmalen, Tel. 04192-13562

Sj. Hoedemakers-van der Sluis, penningmeester, Deken Fritsenstraat 53, 5243 VM Rosmalen. Tel. 04192-17366

H. de Werd, archief, Hintham 127, 5246 AE, Rosmalen, Tel. 073-415914

Copyright © 1993 Heemkundekring Rosmalen.

Zonder toestemming van redactie en / of bestuur mag niets uit deze uitgave worden overgenomen.

De redactie is niet verantwoordelijk voor de inhoud der ondertekende artikelen. Aan deze artikelen zal ook nooit iets veranderd worden zonder overleg met de auteur(s). Foto's en andere illustraties worden te allen tijde teruggezonden; teksten op verzoek.

Het aantal foto's per artikel wordt weer vrijgelaten. Als er problemen ontstaan met de kosten, zal de redactie contact opnemen met de auteurs.

Kopij voor het volgende nummer inleveren vóór 1 november 1993. Later binnenkomende kopij kan een nummer opgeschoven moeten worden, maar wordt zeker niet geweigerd.

Bij de voorplaat: Rond 1875 was er weer een grote overstroming van de Maas. De inwoners van Rosmalen, die hier veel van te lijden hadden, vertrokken naar de hogere zandgronden. Deze familie had een plaatsje gevonden in de school.

Een tekenaar van de *Katholieke Illustratie* trok rond in het getroffen gebied en maakte onder andere deze tekening voor de *Katholieke Illustratie* (M. der Kinderen)

IN MEMORIAM TOON HEIJMANS

Na een korte ziekte, die zich aanvankelijk niet ernstig liet aanzien, is op 4 augustus jl., in de leeftijd van 66 jaar, ons medelid Toon Heijmans overleden.

Toon was, geboren en getogen in Rosmalen, in hart en nieren Rosmalenaar, met grote belangstelling voor meerdere facetten van het verleden in het algemeen en van onze gemeente in het bijzonder. Het was daarom niet zo verwonderlijk dat, vooraleer in Rosmalen onze Heemkundekring werd opgericht, hij al lid was van de Heemkundevereniging *Nuwelant* te Nuland. Toen deze vereniging op 18 oktober 1988 een informatieavond organiseerde om te bezien of er

ook in Rosmalen belangstelling bestond voor een Heemkundekring, was daarbij als vanzelfsprekend Toon aanwezig. Hij toonde zich onmiddellijk een groot voorstander van het oprichten van een eigen Heemkundevereniging in Rosmalen en was er erg blij mee, dat begin 1989 de oprichting een feit was. *Toon heeft dus aan de wieg gestaan van onze vereniging.*

Hij was een trouwe bezoeker van onze bijeenkomsten en vaste deelnemer aan onze excursies en fietstochten. Hij was actief lid van een aantal werkgroepen en als zodanig nauw betrokken bij de voorbereiding en inrichting van onze tentoonstelling in oktober 1990 en bij het archeologisch onderzoek in 1991 op de plaats van de voormalige St.-Josephschool nabij de St.-Lambertuskerk.

Het was niet zijn aard om bij al zijn activiteiten op de voorgrond te staan. Rustig, weloverwogen en met kennis van zaken heeft hij met veel plezier en in vooral goede harmonie met anderen veel werk voor onze vereniging verricht. Hij was altijd aanwezig; hij stond steeds voor eenieder klaar en je deed nimmer een verheefs beroep op hem. Zijn betekenis voor de Heemkundekring Rosmalen werd dan ook binnen onze vereniging door eenieder zeer geacht. Niet alleen omdat hij zich erg verdienstelijk maakte, maar ook vanwege zijn sympathie, die hem zo kenmerkte. Wij zijn hem veel dank verschuldigd.

Zijn definitief afscheid is in de eerste plaats voor zijn vrouw Sjaan, zijn kinderen en zijn kleinkinderen een groot verlies. Maar evenzeer voor ons is het een jammerlijk gemis, dat hij niet meer in ons midden is en dat we voortaan verschoond moeten blijven van zijn aanwezigheid en de waardevolle inbreng in het wel en wee van onze vereniging, die hij een zo warm hart toedroeg.

De voorzitter,
Th.G.J.M. Derksen

VAN DE REDACTIE

Na deze droevige inleiding van onze voorzitter is er hier plaats voor een zeer verheugende mededeling: de Rosmalla bevat dit keer maar liefst kortere of langere artikelen van acht verschillende auteurs! Weliswaar zitten hier ook de bekende schrijvers bij, maar de vooruitgang is aanzienlijk. Alle auteurs hartelijk dank. Laten we hopen dat we op deze manier ook volgende Rosmalla's zullen kunnen vullen. Reeds in nummer 1 van dit jaar werd aangekondigd dat er een monumentenboekje zou verschijnen over de Rosmalense monumenten. Dit boekje verschijnt binnenkort en vormt tevens het eerste deeltje uit een serie boekjes onder de naam *Rosmalla Extra*. Volgende deeltjes zullen over andere, tijdloze, onderwerpen gaan die op Rosmalen betrekking hebben. Leden van de Heemkundekring en abonnees van de Rosmalla krijgen dit eerste deeltje te zijner tijd in de bus.

Een volgend themanummer zal waarschijnlijk gaan over het eerste lustrum van de Heemkundekring Rosmalen. Eind volgend jaar is het vijftig jaar geleden dat Rosmalen werd bevrijd. Dit laat de Heemkundekring niet ongemerkt voorbijgaan. Bij dezen vragen wij daarom alvast om kopij hiervoor.

Tot slot nog een mededeling van zakelijke aard: het redactieadres was tot nog toe gevestigd bij Mari van de Ven aan Martinus Nijhoffstraat 8. Omdat hij nu in Leuven gaat studeren en zodoende slechts in de weekenden bereikbaar zal zijn, leek het ons een goed idee om het redactieadres te verplaatsen naar Harry Coppens, Stationsstraat 8, om de radactie goed bereikbaar te houden.

De redactie van Rosmalla,
Harry Coppens
Mari van de Ven
Wil Verstappen-Witlox

BIDPRENTJES

Henk de Werd

Een van de taken die ik mezelf gesteld had voor de 'grote' vakantie, was het opnieuw ordenen en opschonen van mijn privéverzameling niet-Rosmalense bidprentjes. Rond 1960, toen ik echt 'Rosmalen-ziek' werd, ben ik met de

verzameling van Rosmalense doodsprentjes begonnen. Die collectie is inmiddels uitgegroeid tot zo'n 2000 prentjes. Bij het schrijven van de teksten onder de fotocollectie van onze Heemkundekring was deze beidprentjesverzameling een veel gebruikte documentatie. Tegelijk met de Rosmalense kreeg ik ook talloze niet-Rosmalense bidprentjes. Aanvankelijk wist ik daar geen raad mee. Uit piëteit - achter elk prentje zit immers een overleden mens- bewaarde ik ze. Inmiddels was deze collectie uitgegroeid tot zo'n 6000 prentjes en was enige ordening dringend noodzakelijk. Alle dubbele exemplaren (toch altijd nog enkele honderdtallen) gaan naar onze Rosmalense Heemkundekring. Martha van Rosmalen en An v.d. Donk, twee uitstekende bidprentjesarchiefbeheerders, kunnen daar hun hart aan ophalen. De collectie bevat enkele zeer oude prentjes en, hoe kan het anders, veel drama. Verongelukte echtparen, het overlijden van jonge kinderen, pausen (Leo XIII, Pius X, Pius XII, Johannes XXIII, Paulus VI, Johannes Paulus I), bisschoppen (Diepen, Mutsaerts, Bekkers, Hansen, De Vet, Van Rossum, De Jong), leden van het Belgisch Koninklijk Huis (Albert, Leopold, Astrid) en noem ze maar op, legden het werk stil, omdat er dan eerst gelezen moest worden.

Ter goelvruchtige nagedachtenis
van onze Broeders-Verkenners
**Louis en Nico van de Griendt,
Henk Verspeek, Kees van de Wal
en Theodorus van Wijck**

van de Jan van Brabantstam der Mgr.
Vestergroep te Vught, die ons zijn voor-
gegaan als slachtoffers van een droevig
ongeval op 31 Maart 1935.

Met Gods genade hebben zij ernstig getracht, hun
plicht te doen tegenover God, de Kerk en hun Land;
iedereer, te helpen waar ze konden en de Verkenner-
wet te gehoorzamen.

En toen de grote Leider hen tot zich riep op een
onverwacht uur, vond Hij hen bereid.

Broeders op het verkennerpad, blijf steeds het
goede spoor volgen, dat wij voór u hebben gelegd.
Blijf trouwe kinderen van Moeder Maria; trouwe
vrienden van Christus in zijn Heilig Sacrament;
trouwe broeders van hen, die U zijn voorgegaan, door
dagelijks voor ons te bidden:

O God, vol goedheid en vergevingsgezindheid en
Minnas van het menselijk geluk, wij smeken Uw barm-
hartigheid af voor onze broeders-Verkenner, die
uit dit leven zijn heengegaan, opdat Gij door de
voorspraak der Heilige Mnrin, altijd Maagd, en van
al Uw heiligen, hen wilt toelaten tot de broeder-
schap van het eeuwig geluk. Door Christus, onze
Heer, Amen.

Maria, Moeder der Verkenners, bid voor ons.
Sint Joris, sterke Ridder, help ons.

R.K. Foto-Perzbureau „Het Zuiden“ - Den Bosch.

Herinnering aan het drama met vijf jonge padvindders te St.-Michielsgestel. Coll. Henk de Werd

Uiteraard heb ik me ook verdiept in het hoe en waarom van bidprentjes. De allereerste Noordnederlandse doodsprentjes moeten al omstreeks het midden van de zeventiende eeuw verschenen zijn. Het waren toen nog fraaie gravures, meestal op perkament en soms met de hand ingekleurd. Later, toen de veel goedkopere staalgravure werd toegepast en men gebruik ging maken van gewoon papier, kwam het bidprentje binnen het bereik van de gewone burgers. Volgens pater Dominicus de Jong van de Achelse Kluis¹ onderscheidt de deskundige Karel v.d. Bergh,

WID VOOR DE ZIEL VAN ZALIGEN

ANTONIUS GODSCHALKX.

OUDBURGEMEESTER VAN BERLICUM,
en aldaar na eene *Echtverbindtonis* van 57
jaren overleden,
den 14 Januarij 1849, in den ouderdom van
ruim 84 jaren.

GEBED.

*O God! wien het eigen is te sparen
en genadig te zijn, ontfem U over de
ziel van dezen woen dienaar, opdat hij,
die op U gekoopt en in U geloofd heeft,
ontdaan van de banden dezès sterfelij-
ken levens, moge overgaan ten eeuwigen
leren. Door CHRISTUS onzen Heer. Amen.*

Onze Vader, Wees gegroet.

St. Michiels-Gestel,
INSTITUUT VOOR DOOFSTOMMEN.

Voorbeeld van een knekelprentje. Antonius Godschalkx, oud-burgemeester van Berlicum, overleed op 14 januari 1849. Coll. Henk de Werd

slechts een eenvoudig kruis is de volgende stap het prentje met de foto van de overledene, *portretbidprentjes* genoemd. De Udenaar Hans Sluijters, goed voor zo'n 150.000 prentjes², bezit al een portretprentje uit 1850.

Rond 1960/1970 onderging het bidprentje, als gevolg van de vernieuwingen in de liturgie, een ware verandering. De zware rouwranden verdwenen. Het prentje werd dubbelbladig en ook de teksten werden menselijker. Geen zware psalmgebeden, geen jubelgezangen meer, omdat de reine kinderziel veilig in Gods handen was. Mensen weten zich vaak met bidprentjes geen raad meer, omdat kerkboeken en missaals het Roomse leven niet overleefd hebben. Bij sommige begrafenissen en crematies worden al geen prentjes meer verstrekt. Het zou jammer zijn als deze

iconografisch gezien, zeven soorten bidprentjes. Laat ik er enkele groepen van noemen.

Allereerst heb je de *knekelprentjes*. Grijszende doodshoofden en dreigende geraamten kom je tegen op prentjes uit het begin van de negentiende eeuw. Soms waren de teksten al voorgedrukt. Je hoefde alleen maar de naam van de persoon en eventuele bijzonderheden in te vullen.

Later kwamen de *zerkjes*, de kerkhofprentjes, in zwang. Afbeeldingen van graftomben, al dan niet aangevuld met engelen. Deze zerkjes ondergingen in de tweede helft van de vorige eeuw een kitscherige invloed. Zielen die opstijgen ten hemel, Christus die de dode verwelkomt aan de hemelpoort, enz. Sla er de prentjes van Uw grootouders maar eens op na.

De aflaatprentjes vormen de derde groep. Een Kruislievenheer met aflaatgebed. Na de prentjes met

Volgende pagina:

Boven: Een voorbeeld van een zerkje uit 1898 van Geerdina van de Liefvoort. Coll. Henk de Werd.

Onder: Een aflaatprentje van Deken Fritsen uit Rosmalen, die in 1907 overleed. Coll. Henk de Werd.

Alles vergaat op deze aarde
Onze ziel alleen leeft eeuwiglijk

✠

Bid voor de Ziel van Zaliger
GEERDINA VAN DE LIEFOORT,
 echtgenoot van
JOHANNES VAN GERVEN,
 geboren te Rosmalen den 27 Augustus 1851, en
 aldaar overleden den 1 Mei 1898.

Ik heb ellendige maanden en bezwaarlijke nachten geteld. — Kwellingen en pijn heb ik ondervonden, doch ik heb den naam des Heeren aangeroepen. . . en Hij heeft mij verlost. Job. VII. Ps. CXLIV.

Zoo de rechtvaardige door den dood wordt weggerukt zal hij in rust zijn. Sap. II. 7.

Eene brave huisvrouw wie vindt haar? Hare waarde overtreft wat uit de verste verrij komt. Prov. XXXI. 10.

Dierbare echtgenoot, vertrouw op God, handel manmoedig, Hij zal uw hart versterken. Ps. XXVI. 14.

Kindereen, staat vast in den Heer, wat gij van mij geleerd, gehoord en gezien hebt doet dat en de God des vredes zal met u zijn. Ps. IV. 19.

Legt u den plicht op voor de rust mijner ziel te bidden. H. Joes. Chrys.

Zij ruste in vrede.

Th. v. d. Vossenberg, Rosmalen.

O GOEDE EN ALLERZOETSTE JESUS,
 zie ik buig mijne knieën in uwv liegsvoordigheid, ik bid omk en wken met de goddelike verrijheid van mijner geest, dat gij u gewoedigt in mijn hart te drudeken, levedinge gewoedens van geloof, hoop en liefde, oer waar bereuwe over mijne zonden en eenen zeer vasten wil om mij te beteren, vervrij ik met groote aanderijng en droefheit bij mij zelve over weij en u.

Icke heb u geseit, want uwe vijf wonden hebbede voor oogen hetgeen de profet David eertjds van u ogoede Jesus zede: Zij liebben mijne handen en voeten doorloort en al mijne been dreen geteld. Ps. XXXIII.

Vollem of taal tuwvorigijn aan de wonden van u zonden, want in uwe wonden heb ik overstaande gij bid voor en verrijheid te vreden, en te kindereen mijner bid uwe van den Paus van Rome.

1851

Bid voor de Ziel van Zaliger
BEN HOOGERVEER, HEER
AUGUSTINUS JOSEPHUS FRITSEN,

GEBOREN TE AARLE-RIXTEL	10 Dec. 1826
PRIESTER GEWID	6 Juni 1852
KAPELAAN TE GELDROP	26 Juni 1855
KAPELAAN TE ST. OEDENRODE	23 Dec. 1859
RECTOR DER ZUSTERS FRANCISCANESSEN TE OORSCHOT	2 Juni 1863
PASTOOR TE ROSMALEN	1 Juli 1875
DEKEN VAN HET DEKENAAT OSS	12 Juni 1896
Voorzien van de H.H. Sacramenten der Sterfenden overleden te ROSMALEN	31 Jan. 1907

Hij was een goed en erbidwaardig man, voorzichtig in zijne handelingen, en van zijne jeugd af in deugden goefend. II Mach. XV. 12.

Hij was een vader der armen en den wees die geen bescherm had ten steun Job XXXIX 12.

Geliefde Parochianen, gij weet hoedanjik ik van den eersten dag af, dat ik tot U gekomen ben, ten allen tijde met U geweest ben. Wij spraken niet als aan menschen behagende maar aan God. Act. XX. 18, I Thess. I. 4. Gij weet hoe ik U niets ontrokken heb, wat nuttig was U te verkondigen en te leeren in het openbaar. Staad dan vast in het geloof, bewerk uwe zaligheid met vreeze en bidt voor mij.

Dierbare zuster en bloedverwanten die over mijn verlies treurt, ik bid voor U. H. Bern.

Gij Eerw. Heerneef wees mij aan het altaar des Heeren gedachtig. H. Aug.

Zoet Hart van Jezus wees mijne liefde.
 (100 dagen afaaft.)

Th. v. d. Vossenberg, — Koster, — Rosmalen.

Een portretprentje uit 1900 van de elfjarige Maria Kessels. Coll. Henk de Werd.

volksdevotie zou verdwijnen.

Tot slot volgen hier nog drie prentjes.

Bronnen/noten:

¹ Een bidprentje is wat je erin ziet. Brabants Dagblad, oktober 1961.

² Devotie in 150.000 bidprentjes, Brabants Dagblad, 17-12-1983.

³ Bidprentjes in Oirschot, Bisdomblad, 2-4-1982.

TER GEDACHTENIS

aan onze kleine Liefvelinge

Maria Catharina Wilhelmina Kessels,

geboren te TILBURG den 2 Maart 1849 en ons
aldaar ontnomen den 22 Augustus 1900.

Paetje, Moetje, bitter weest gij,
Om uw kind, zoo wreed ontreukt,
O, als 't jonge bloempje, is zij,
Pas ontkomen afgelukt,
Maar, ik ban hier zoo gelukkig,
Hier bij ozen lieven Heer,
En met oogen vol van goedheid
Ziet hij op uw MIA heer!
Altijd bij zijn altijd spelen,
Hier met de Engelen is zoo zeet!
Moeko, 't zal mij nooit vervolen,
O, het is hier toch zoo goed!
Daarom Paetje, wil niet wenen,
Moeko, doozg uw tranen af,
Eens ziet gij uw MIA weder,
Eens aan geno zij van 't graf,
Dan zal 'k eeuwig met U juichen,
Met U danken Gode den Heer,
Mij verblijden
Om te scheiden nimmermeer.

P. van Esch. — 's-Bosch.

BID VOOR DE ZIELE

VAN ZALIGER

ANNA-MARIA ANDRIES,

HUYS-ROUWERS

JOANNES-CAROLUS VERMYLEN,

Gebooren tot REEN den 24 December
1771, aldaer overleden den vyfden
January 1822, in den ouderdom van
50 jaren en 11 dagen.

Sapiens mulier edificat domum suam.
Prov. 14. 3. 1.

Et nunc quae est expectatio mea?
nonne Dominus. Ps. 38. 4. 3.

Eene wyse vrouw stiet haer huys.
Prov. 14. 3. 1.

En wat is nu myne verwagtinge? als gy,
ô Heer. Ps. 38. 4. 3.

Mijn oudste bidprentje, dat zo'n 170 jaar oud is en dateert van 1822. Coll. Henk de Werd.

Ter herinnering aan

TOON HEIJMANS

echtgenoot van

Sjaan van Heist

Geboren te Rosmalen op 29 augustus 1926 en temidden van zijn gezin gestorven te 's-Hertogenbosch op 4 augustus 1993, na gesterkt te zijn door de Heilige Sacramenten der Zieken.

Voor uw blijk van medeleven bij het ziekbed, overlijden en de begrafenis van ons pap zijn wij U allen dankbaar.

A.C. Heijmans - van Heist
kinderen en kleinkinderen.

Lieve Pap,

Met liefde, dankbaarheid en eerbied hebben wij afscheid moeten nemen van jou.

Na een kortstondig ziekbed, waarin jij het geloof had dat 't allemaal wel goed zou komen.

Door de vele complicaties heb je de strijd uiteindelijk verloren en de rust gevonden waar je altijd in hebt geloofd.

De liefde voor je vrouw, kinderen en kleinkinderen was altijd aanwezig bij wat je deed.

Je voelde je daar heel gelukkig bij, je stond dan ook altijd voor ons klaar met raad en daad.

Door een hartinfarct, waardoor je minder tijd aan je werk kon besteden, kreeg je meer tijd voor de vele hobby's waar je met grote inzet en met veel plezier mee bezig bent geweest; de volkstuin, de Heemkundekring en het stamboomonderzoek. Als Rosmalenaar in hart en nieren was je bewogen bij de actie "Rosmalen raakt nooit van de kaart".

Belangrijk voor jou was ook de vereniging van Oudstrijders, de reises en bijeenkomsten hadden voor jou altijd een grote betekenis.

Je grote wens: "Nog éénmaal Indonesië zien" is een aantal jaren geleden in vervulling gegaan.

Samen met ons moeder heb je een rustig en goed leven gehad waarbij je kinderen en kleinkinderen een belangrijke plaats in je hart hebben gehad.

Wij, zijn vrouw, kinderen en kleinkinderen, zullen zich steeds dankbaar alle liefde en toewijding blijven herinneren die zij van jou hebben ontvangen.

Pap bedankt voor alles.

Het meest recente bidprentje: het prentje van ons overleden Heemkundelid Toon Heijmans.

Hij kwam.....
 maar niet in Engeland
 Hij zag.....
 Moskou
 Hij verloor.....
 „Der Krieg“

De Heer MAARSCHALK GOERING, zijn
 vertaaling.
 De Heer TOON MUSSERT, zijn broeder,
 De Heren ROST VAN TONNINGEN en SEYSIE,
 zijn vrienden,
 De Heer MAX BLÖKZIJL, zijn leerling.

melden U met diepe droefheid het zoo vurig
 verlangde afsterven van hun Führer, die door
 U allen zo liefelijk verwenst werd, en verzoeken
 aanwezig te willen zijn bij de lijkplechtigheid
 van

ADOLF HITLER

Ridder in de Orde van het eiken kruis van
 ijzeren haken en ogen met aardappel- en
 wortelboom.

Overleden aan de gevolgen van „anschluss-
 kourts“ en van gebrek aan levensruimte, na
 een langdurige, steevende blitzkriegpleumie.

De mis van Rek-wie-ben Eiber-nam zal worden
 gecelebreerd door een troep NSB-ers en
 landwachters, onder de onbedaarlijk hechtal-
 tige leiding van MUSSERT en RAUTER. (die
 binnenkort aan de beurt zijn).

De grandiose blijde uitvaart zal difiteren te
 den Haag op het Binnenhof en geschouwd
 worden door WINSTON CHURCHIL en Gen.
 EISENHOWER met hun gevole! Goebbels,
 minister van Nazi-propaganda, zal, om de feest-
 stemming te verhogen, daarvoor de in Neder-
 land gestolen klokken en radio's ter beschikking
 stellen.

Geen bloemen, enkel dansmuziek is toef!
 R.I.P. (Recht in de Put)

De Engelsen, Amerikanen, Russen, kraaien
 [victorie]

De Nederlanders delen in de glorie,
 De Italianen zullen de dupe zijn,
 De Duitser is en blijft „DASSELBE SCHWEIN!“

Het meest lugubere 'bidprentje' is een spotprentje van Adolf Hitler. Coll. Henk de werd.

DE R.K. GEITENFOKVERENIGING

M. der Kinderen

In elk Brabants dorp had je voor de oorlog een varkensfokvereniging, een paardenfokvereniging, een konijnenfokvereniging, een stierenfokvereniging en een geitenfokvereniging. Ook in het vooroorlogse Rosmalen. Over die geitenfokvereniging van toen gaat dit stukje.

Heel veel mensen hielden een of meerdere geiten voor de melk en het vlees. Een geit kostte niet veel in onderhoud. In de volksmond heette het, dat geitemelk zo gezond was en goed hielp tegen de tering (t.b.c). Ook sproeten verdwenen met geitemelk; daarom smeerden veel meisjes zich 's morgens in de zomer in met geitemelk.

Evenals elders bestond ook in Rosmalen een R.K. geitenfokvereniging met de kapelaan als geestelijk adviseur. Zo was dat nu eenmaal in het "Rijke Roomse

I Zoals de meeste ouderen nog wel weten, had de familie Hermens niet alleen de smederij, maar ook een café in de Kerkenhoek in het begin van deze eeuw. Het was hard werken geblazen in die tijd. Bij de ouwe smid, dus mijn opa, was dat ook zo, zelfs op zondag in het café, maar het was altijd gezellig. Het was de gewoonte van velen om na de hoogmis even een borreltje te gaan pakken bij de smid. Moeder wachtte wel even met het warme eten, maar sommigen bleven te lang "plèkken". Soms begon het "lofvolk" al weer te komen, Drieske van Kleuskes en Bertje van... hadden samen lekker zitten te pimpelen en waren druk aan het "praoten", maar moesten op een gegeven ogenblik allebei plassen. Ze gingen samen naar "den pispak" die aan de buitenkant van het café was. Driekske rookte een stevige sigaar. Omdat het mooi weer was en de ramen open waren, hoorde mijn vader plotseling Driekske roepen: "Hé, Bertje, ge zèkt goddomme m'n sigaar uit!" Bertje scheen z'n sigaar "nie krèk" recht te hebben gehouden.

II In de bedstee was vroeger een plank boven het hoofd, waar de pispot op stond voor 'noodgevallen'. Die po werd soms lang gebruikt en was wit geëmailleerd met een blauw randje. De bodem was dikwijls totaal versleten. Op een nacht gebeurde het volgende bij Mina en Bertje. Bertje moest een plas en greep de pot. Waarschijnlijk zat hij op zijn knieën in de bedstee en deed zijn plas. Plotseling riep Mina: "Hé, Bertje, ge houw 't er neven, het bed wordt nat!" Er bleek een gaatje in de pot te zitten, dus ook goed versleten werk. Waarschijnlijk werd hij weer een goede klant voor mijn vader, die een expert was in het repareren van potten en pannen, bijvoorbeeld door ze te solderen of door er een *stopke* in te zetten.

Belevenis die ik zelf meemaakte.

III Café Juliana, alias Toontje de Smid, in de Stationsstraat was dikwijls druk bezet en er was niet altijd plaats voor een vergadering in het café. Daarom stelden wij een voormalige slaapkamer ter beschikking. Een tafel en wat stoelen en een borrel op zijn tijd waren voldoende. In deze kamer was een klerenkast ingebouwd waarin wij wat gereedschap en soms wat etensvoorraad bewaarden. Deze keer stond bij een vergadering een voorraad worst in blik in de kast, waarschijnlijk voor een naderend feest. De vergadering verliep goed en Marie van Toontje bracht de consumpties als er rondjes gegeven werden. Mijn moeder was een goede zakenvrouw en liet zich door de klanten niet gauw beetnemen. Bij het brengen van de borreltjes en het bier had ze reeds wat verdachts geroken in die kamer, maar ze hield haar mond en trok haar plan. Op het einde van de avond moest ieder zijn vertering afrekenen, hetgeen moeder netjes genoteerd had. "Marie", zeiden ze, "ge hèd te veul gerekend deze keer." "Nee", zei mijn moeder, "ik heb de worst die jullie

uit de kast weggehaald hebben er ook bij gerekend!" De gereedschapskist in de kast was goed van pas gekomen om de blikken te openen. Moeder lachte en beurde haar geld.

IN HET KORT

- In het vorige nummer hebben we kennis kunnen nemen van een artikel van M. der Kinderen met als titel: "Even stilstaan... ter herdenking".

Onder de 7000 laatste slachtoffers uit het concentratiekamp Neuengamme, voor wie een gedenkteken werd opgericht in Lübeck, bevond zich ook G. van Gerven uit Rosmalen.

Omdat de heer Der Kinderen zijn bidprentje toen niet kon vinden, wordt het alsnog in dit nummer afgedrukt (Harry Coppens).

- In het vorige nummer van Rosmalla, op pag. 7, heb ik een artikel geschreven over veld- en plaatsnamen als bron van historische betekenis, waarin ik geen naamsverklaring kon geven voor de H. Geestwiel. Van de keer W. Leenman mocht ik hieromtrent de volgende verklaring ontvangen (Harry Coppens):

Toentertijd werd de Armeenzorg geregeld door de z.g. Tafel van de Heilige Geest. Deze instelling bezat her en der landerijen en bezittingen uit de opbrengst waarvan de armen verzorgd konden worden. Kennelijk is de Heilige Geestwiel dus door een dijkdoorbraak ontstaan in een stuk land dat aan de genoemde Tafel toebehoorde (W. Leenman).

VERBODEN TE VENTEN - 1777

Henk de Werd

Lezers die denken dat ik nu een artikeltje zal gaan wijden aan personen die bij nacht en ontij met de broek open hun geslachtsdeel aan de voorbijgangers tonen, moet ik teleurstellen. Inderdaad noemen wij dat soort zieke mensen ook "venters".

Weliswaar geen venter, maar wel iemand die regelmatig in onze gemeente "langs de deuren ging": Scharenslijper Van Gulik. Collectie Heemkundekring Rosmalen

Dit soort praktijken is altijd al verboden geweest. Daar hoefden onze schepenen geen speciale vergadering over te beleggen.

Nee, het gaat over lieden die langs de wegen trokken en hun waren te koop aanboden binnen Rosmalen, zulks tot ongenoegen uiteraard van de plaatselijke winkeliers.

In de vergadering van de schepenen van onze gemeente van 15 mei 1777 wordt verteld dat "in ervaring gekomen zijnde, dat verscheijden soogenaamde soetelaars hen verstouten binnen diesen dorpe als Hintham langs de straaten en 's Heere wegen en wel bijsonders bij het exerseren (oefenen) van het guarnisoen (leger) van 's Bosch aldaar te venten en te verkopen bier, brandewijn, genever, gebakken mistelle, krakelingen en beschuijt tot merkelijk nadeel en praejudicie van de tappers, neeringdoende ingesetenen en bakkers, welke op den 's lands accijsn werden getaxeerd en zulks teegens voorige keuze strijdig".

Het gemeentebestuur verbiedt dat soort vreemdelingen hun werkzaamheden te Rosmalen uit te oefenen. "Niemand anders dan alleen de inwoonders soo van Rosmalen als Hintham gepermitteerd sal weesen om 't zij bier, wijn off andere dranken, mitsgader (bovendien) bakkersgoed hetgeen sij goedvinden binnen Rosmalen en Hintham te venten en schenken en verkopen met uijtsluijtns van alle andere die buijte Rosmalen en Hintham woonagtig zijn".

ARCHIEF

Henk de Werd

Foto's, bidprentjes, kranteknipsels, curiosa, enz. enz. blijven binnenkomen. Het vaste team van An v.d. Donk-Langens, Mart van Rosmalen-Pennings, Marie v.d. Burgt-de Wit, Ties van Creij, Martien der Kinderen, Sjaan Hoedemakers-van der Sluis en ondergetekende weet alle schenkingen doelmatig te verwerken.

Jo Westerlaken bracht deze keer maar liefst elf oude kranten in uit 1870, 1918, 1928, 1935, 1936, 1937, 1948 en 1964.

Het Algemeen Handelsblad uit 1870 kostte destijds f 6,- per drie maanden voor Amsterdam en "voor de overige plaatsen des rijks f 7,-". De Nieuwe Rotterdamse Courant van 1914 vroeg f 4,- per kwartaal voor Rotterdam. Elders in het land moest men f 4,50 betalen. De krant is bijzonder interessant, omdat de dood van Frans-Ferdinand, de Oostenrijks-Hongaarse troonopvolger, er uitvoerig in beschreven wordt. De dood wordt mede als oorzaak van de Eerste Wereldoorlog aangegeven. Het Vaderland van 1918 (prijs: f 4,05 per kwartaal voor geheel Nederland) draagt als titel: *De hulde aan H.M. De Koningin op het Malieveld*. Een en ander naar aanleiding van de 'revolutie' van Troelstra, die het koningshuis wilde weggagen. Het Nieuws van den Dag uit 1928 (prijs 20 cent per week) gaat in op de

Olympische Spelen te Amsterdam. Boeiend is de Gazet van Antwerpen uit 1935, waarin zeer uitgebreid verslag wordt gedaan van de dood van Koningin Astrid en de verschrikkelijke rouw in de koninklijke Belgische familie.

TER HERINNERING

†

Ter roemrijke gedachtenis
van

HARE MAJESTEIT-DE KONINGIN ASTRID
KONINGIN DER BELGEN

Geboren te Stockholm den 17 November 1905.
Tot Koningin uitgeroepen den 23 Februari 1934.
Door een ongeval overleden,
den 29 Augustus 1935, te Küssnacht (Zwitserland).

Zij stierf in den bloet der jaren, omdat niets anders dan zo'n dood nog ontbrak aan haar kroon. (P. Lacordaire.)

Hare gratie en beminnelijkheid, hare goedheid en eenvoud, hadden aller harten veroverd.

Zij had zich heelemaal aan België gegeven, en haar dood slaat in het hart van alle Belgen een diepe wonde.

Mannen en vrouwen beweenen hun Koningin.

De kinderen beweenen een moeder.

R. I. P.

Uitgevers H. Bertels en Kunstuitgaven L. A. B. Brussel.

Bidprentje van Hare Majesteit Koningin Astrid. Coll. Henk de Werd

De Haagsche Courant uit 1936 kondigt met grote letters de verloving aan van onze prinses Juliana. In het Nieuwsblad van het Noorden uit 1936 lees ik dat koning Edward van Engeland is afgetreden en dat de Hertog van York koning George VI wordt. Zo maar een greep. Ik kan de kranten bij geïnteresseerden aanbevelen. Omdat ze achter slot en grendel bewaard worden, moet men even contact opnemen met de archivaris.

OUDE GEZEGDEN UIT BEGIN 1900

Jan Verhoeven

Knollengroen Zaaien voor 15 augustus op land dat vrij was van de roggeogst

1. Als het kindeke is geboren (25 december)
Heeft het knolleke zijn smaak verloren

Schaarhout binden

Als men musterts ging hakken en binden, vond men tussen het hout of slootkant wel een band. Hakken en binden per man per dag 250 stuks

2. Een band en een wis

Moet je halen waar hij is (uit grootvadersbosch)

Wie nog meer spreuken weet, meldt U dit a.u.b. bij Jan Verhoeven, tel. 12996. De bedoeling is, dat ze doorgegeven worden aan de Heemkundekring, om ze te bewaren.

EEN GRAANTJE MEEPIKKEN

W. Leenman

Of de fouragering van doortrekkende legeronderdelen en de inkwartiering van de tijdelijk verblijvende legeronderdelen vandaag de dag beter geregeld is dan vroeger (\pm 1700), valt nog te bezien. Natuurlijk ondervonden de dorpsbewoners de nodige overlast, maar daartegenover stond, dat zij de geleden schade zeer wel in rekening wisten te brengen bij de Raad van Brabant.

Voor een goed begrip dient men de genoemde bedragen in Carolusguldens te vermenigvuldigen met honderd. Een stuiver was 1/20 Carolusgulden.

Memorie van zodanige kosten en lasten als het dorp van Rosmalen zich door de laatste oorlog, zowel door het verblijf van regimenten en andere kleinere of grotere eenheden en het fourageren van convooien en paarden heeft moeten laten welgefallen.

20 Mei 1701 heeft in het dorp gelegen het Regiment Cavallerie van Dompne, zij hebben verteerd de som van: 339 -- --

20 Oct. 1701 zijn ingekwartierd geweest 2 Compagnieën Dragonders en aldaar gebleven tot 5 Jan. 1702, waaraan de ingezetenen verplicht zijn geweest om logies, vuur en licht te verschaffen, dat op zijn minst gekost heeft: 375 -- --

20 Mrt. 1702 zijn op order van de Gouverneur vier karren besteld die naar Bergen op Zoom gingen en in Roosendaal lang gestaan hebben en daarna naar het Land van Kleef gingen, waarvoor de gemeente heeft moeten betalen: 501 -- --

14 Aug. 1702 zijn op het klooster Couwater komen kamperen enige troepen van 1000 man tot bescherming van het groot convoi onder de Graaf van Albermarle, hetwelk aan de Gemeente wegens geleverde karren en paarden heeft gekost en daarvoor betaald is: 600 -- --

wegens geleverde haver de som van 1600 -- --

Idem hebben de ingezetenen bij die gelegenheid,
het leveren van brood, behalve andere schaden zoals het wegnemen van hout en
andere goederen,

van: 1000 -- --

24 Sep. 1702 is alhier gekomen een vaandrig met een groep, die 100 gevangenen
bij zich hadden en zijn des nachts hier gebleven,

van: 5 13 --

13 Oct. 1702 een groep van de Prins van Nassau bevoorraad,
betaald: 6 5 --

2 Octr. 1702 een luitenant met 2 groepen van 200 man gelogeed en hebben
verteerd: 19 -- --

16 Oct. 1702 een kapitein van de artillerie met bijbehorende groep,
verteerd: 8 12 --

13 Juli 1703 gheeft een Regiment van de Graaf van Athlone bij ons 3 dagen en 3
nachten gelogeed,

gekost: 1200 -- --

14 Juli 1703 heeft hier een groep van 40 man 3 dagen gelegen om enkele paarden
op te halen, 3 18 --

16 Juli 1703 een sergeant met 7 soldaten gelogeed en kost en drank
gegeven: 1 14 --

30 Mrt. 1704 een regiment ruitery gehad,
Smits,

hooi: 300 -- --

2 Nov. 1704 een Engelse groep, 3 10 --

17 Nov. 1704 de Hr. Cleefort met een groep bevoorraad: 12 18 --

13 Dec. 1704 de Hr. Cleefort met een groep van 80 man, 10 17 --

19-21 Dec. 1704 een regiment Engelse dragonders en een Regiment Engelse
ruitery 2 dagen en 2 nachten gelogeed,

som van: 325 -- --

Boven en behalve dat de ingezetenen daarbij veel schade hebben ondervonden
door het wegnemen van goederen,

bedragen: memorie

Idem hebben de regenten wegens andere extraordinaire lasten door hun
Borgemeesters van Maart 1702 tot 1 Nov. 1704 vlg. ordonnantie moeten laten

betalen: 1252 19 --

Verklaren wij,

memorie van de gedane verteringen oprecht en conform de waarheid is en dat de
sommen daarin wegens gedane verteringen en inkwartierungen aan onze

ingezetenen nog veel meer heeft gekost,

geruïneerd zijn (!??),

wijze soelaas kunnen bieden.

Bron: RA 36

DE GEBROEDERS VAN STIPHOUT

Jan Verhoeven

Op een van mijn bijna dagelijkse rondjes Rosmalen kwam ik Toontje van Stiphout tegen op de Nieuwendijk in gezelschap van zijn witte hond. Omdat ik hem reeds jaren ken, maakte ik een praatje. Hij vertelde me dat ze op 30 juni 1993 in de Striensestraat waren komen wonen: "Jan, kom maar eens buurte, want wij wonen voort in het huis van Piet-Heyn van Crey." Zo gezegd, zo gedaan.

De twee gebroeders woonden voorheen op de Tweeberg van Zandbeek. Het huisje is gebouwd door Marinus van Stiphout (oom uit Elshout). Een jaartal wist men mij niet te melden. Voorafgaande aan mijn bezoek had ik Harry Coppens gevraagd een foto van het huisje te verzorgen, waarvoor dank. Bij mijn bezoek aan de gebroeders kreeg ik wat bidprentjes mee, want ze zeiden allebei "ons moeder bewaarde alles". Ook kreeg ik nog een getekend silhouet van Toon mee. Het bovenstaande liet niet meer los, en toen ik op het R.A. in Den Bosch was, heb ik even gezocht naar de herkomst van de naam. Het bleek mij dat ze vroeger Stippent geheten hebben. Men zal wel gezegd hebben: "dat is er ene van Van Stippent." Om iets over hun afkomst en/of genealogie te kunnen schijven, heb ik naar het huwelijk gezocht van Johannes van Stiphout, die toen 36 jaar was en die geboren is te Rosmalen, en van Wilhelmina van Grinsven, geboren en getogen te Rosmalen: "Huwelijk te Vught 17-12-1865 met Johanna de Laat j.d en d.v Cornelis de Laat en van Johanna van Santen en geboren te Vught 2-2-1838." Kinderen uit hun huwelijk zijn:

- Johannes geb. 20-12-1869 te Rosmalen en aldaar overl. 9-10-1893.
- Elisabeth geb. 22-3-1873 en overleden als echtgenote van Hendrikus Smulders op 3-1-1901.
- Marinus van Stiphout geb. 6-2-1875 te Rosmalen en overleden te Elshout 14-12-1942 als echtgenoot van Elisabeth Dorothea Mullers.
- Cornelis van Stiphout geb. te Hintham op 4-12-1876. Dit is de vader van de gebroeders Van Stiphout. Cornelis van Stiphout huwt te Bertha van Zandbeek, weduwe van Arnoldus Maurix en geboren te St.-Michielsgestel op 21-3-1885. Arnoldus Maurix is overleden te St.-Michielsgestel op 28-8-1910. Zij was toen 31 jaar. Er blijven achter zijn echtgenote en twee nog jonge kinderen, te weten Gerardus Maurix, die later gaat wonen in Den Dungen en Johannes Maurix, die jaren bij de fa. Van Drunen werkte als afrijver bij asfalt storten. Dit afrijven of afharken kon hij zo goed, dat men hem na zijn pensionering nog regelmatig kwam vragen. Jantje Maurix woonde in de Wilhelminastraat te Rosmalen. Cornelis van Stiphout is overleden op 4-5-1939 en Bertha van Zandbeek is, na jaren weduwe geweest te zijn, overleden op 23-3-1973 in Rosmalen. Kinderen uit het huwelijk van Cornelis en Bertha zijn:

Het huisje van de gebroeders Van Stiphout dat gebouwd is door Cornelis van Stiphout en Bertha van Zandbeek.

Bid voor de Ziel van Zaliger
den Heer

Cornelis van Stiphout
echtgenoot van

BERTHA VAN ZANDBEEK

geboren te Hintham 4 December 1876, en
aldaar in den Heer Overleden 4 Mei
1939.

Waakt, want gij weet niet in welk uur
Uw Heer zal komen. Mt XXIV : 42.

Niet de plotselinge dood is te vrezen,
wel die tegelijk en plotseling en onvoor-
bereid is H. Gregorius

Jezus zeide : Ik ben de verrijzenis en
het leven ; die in mij geloof, al ware hij
dood, zal leven. En al wie in mij leeft
en geloof, zal in der eeuwigheid niet sterven
Jo. XI 25—26

Dierbare echtgenoot en kinderen, vaart-
wei en bid voor mij.

Genadige Heer Jezus, geef hem de
eeuwige rust. Dienst der Overledenen

Mijn Jezus barmhartigheid. (300 d.a.)

Bidprentje van Cornelis van Stiphout.

- Cornelis Lambertus (Cor), die jaren in de Pastoor Hordijkstraat woonde en chauffeur van beroep was. Thans vinden we hem als weduwnaar van Anna de Cort in de Tamboerstraat te Rosmalen.

- De twee gebroeders wonen in de Striensestraat en zijn de koning te rijk in hun nieuwe behuizing. Dagelijks ziet men Toontje en Noutje door het dorp lopen met hun hond. Arnoldus (Noutje) was jaren schilder en heeft nog gewerkt bij de D.S.W. (thans Driewerk). Zijn hobby was een goede partij biljarten. Antonius (Toontje) was bij D.S.W. in algemene dienst. Op het sportpark *De Hoef* was hij steeds te vinden. Ook werkte Toontje als corveeër op de oude gemeentewerf in de Heer en Beekstraat. Menig oudgediende bij de gemeente zal zich zijn optreden nog wel herinneren.

Wij hopen dat het de twee gebroeders goed gaat. Zij zijn in hun sas met de nieuwe behuizing, die gelijkvloers is, en voorzien is van gas en douche. Ik ben ooggetuige geweest in hun *home*, en hoop dat het hun gegeven zal zijn er nog lang van te genieten.

Het ga jullie goed.

KINDERSPELEN 4

Harry Coppens

Vuisten

Iedere speler, drie of vier personen, kreeg drie lucifers. Hij kon er naar believen nul, één, twee of drie in zijn rechterhand nemen. De eventuele overblijvende lucifers hield hij in zijn linkerhand. Omdat niemand mocht zien hoeveel lucifers hij in zijn rechterhand stopte, verdwenen de handen achter de rug, waar de uitwisseling plaatsvond. Dan werden de goed gesloten vuisten, waarin nul, één, twee of drie lucifers zaten, op tafel gelegd en was het zaak om het totaal aan lucifers dat in de vuisten zat opgesloten, te raden. Men mocht niet vals raden. Speelde men bijvoorbeeld met drie personen, dan konden er maximaal negen lucifers in de vuisten schuilgaan. Had een speler nul lucifers in zijn hand en raadde hij toch negen, dan was dat vals spel. Bij negen had hij zelf drie lucifers in zijn hand moeten hebben.

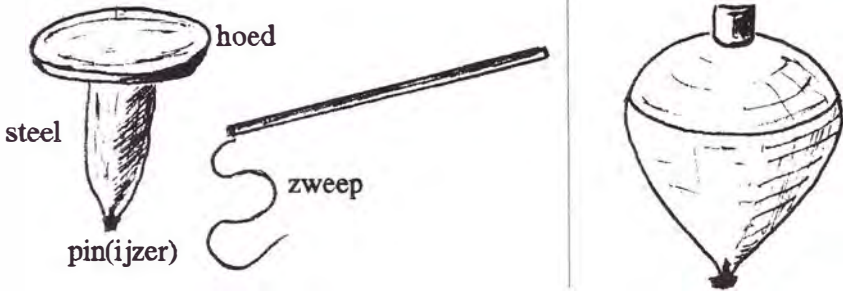
Boompje wisselen

Er was altijd een speler meer dan er boompjes waren. Speelde men bijvoorbeeld met vijf man, dan waren er vier boompjes. Bij ieder boompje stond één man. Nummer vijf had dus geen boompje. De vier probeerden onderling van boompje te wisselen, waarbij nummer vijf probeerde snel een onbemand boompje te

bemachtigen. Een van de vier had dan geen boompje als vijf hem te snel af was. Hij moest dan op zijn beurt maar weer proberen een boompje te veroveren.

Pindollen

Om de pindol aan het draaien te krijgen werd het touw van het zweepje om de steel van de pindol gewonden. Door het zweepje snel terug te trekken lukte dat. Door nu het zweepje zo te slaan dat het touw om de steel heensloeg, bleef de pindol aan het draaien.

Haktollen

Behalve een haktol met een stompe punt, had men ook nog een stuk touw (koord) van ongeveer 1 meter. Het haktollen verliep aldus. De lus aan het ene uiteinde van het touw ging om het uitsteeksel boven aan de tol en men trok het touw naar de punt, waarna het maximaal tot aan de grootste dikte (nooit verder) werd opgewonden. Het andere uiteinde van het touw klemde men tussen ring- en middelvinger. Een flinke knoop aan het einde van dit touw verhinderde dat het touw uit de hand zou schieten. Vervolgens gooide men de tol recht naar beneden, zo'n goede meter van zich af. Tijdens de worp gaf men een opwaartse ruk met het touw, waardoor de tol al draaiende op de grond terechtwam. Speelde men in groepjes, dan ging het erom, wiens tol het langste bleef draaien.

Ijstollen

De ijstol lijkt in sterk mate op de haktol, kleiner van postuur. Met deze ijstol gooide men op een reeds draaiende haktol, al of niet met toestemming. Hem raken was al een kunst, ijstol echt vol op de haktol, dan kon het gebeuren dat de haktol in tweeën werd gespleten.

Knikkeren

In onze jeugd jaren kende men alleen 'stenen' knikkers, *scheuten* die voor vijf knikkers telden en klavertjes die in waarde met tien knikkers overeenkwamen.

Bij dit alom bekende spel werd eerst een kuiltje in het zand gemaakt en op enkele meters afstand een streep getrokken. De beide spelers stelden zich achter deze streep op. Speelde men met (om) vijf knikkers (het aantal bepaalde men onderling), dan gooide speler A eerst zijn knikkers, waarna B hetzelfde deed. Degene die er het meeste in het kuiltje had geworpen, moest proberen de buiten het kuiltje liggende knikkers erin te knippen. Knipte hij mis, dan was een ander 'aan zet'. Wie de laatste erin knipte, mocht zich de hele inhoud van het kuiltje toeëigenen.

Pikkerke en spannerke

De goot van de straat leende zich meestal goed voor dit spel, maar verder kon iedere open ruimte voor de spel aangewend worden. Het werd gespeeld door twee personen met gelijkwaardig materiaal. Speler A gooide zijn scheut een flink eind (afhankelijk van de gesteldheid van het terrein en de reputatie van de tegenstander) weg, waarna B met zijn scheut die van A probeerde te raken of zo dicht in de buurt te gooien dat de ruimte tussen de twee scheuten gelijk was aan of kleiner was dan de met duim en pink te bespannen lengte. Lukte dat niet, dan pakte A zijn scheut en probeerde op dezelfde manier de scheut van B te bemachtigen. Raakte hij de andere scheut (pikkerke), of was de ruimte tussen de twee scheuten te bespannen (spannerke), dan was hij winnaar. Soms werd er gespeeld met grote kogels uit kogellagers. De kogels zelf golden meestal niet als inzet. Men kwam van tevoren overeen dat de winnaar in plaats van de kogel vijf of tien knikkers kreeg.

KINDERLIEDJES EN -VERSIJES 1

Harry Coppens

Op mijn verzoek in *De Molen* om kinderliedjes en -versjes hebben meerdere mensen gereageerd. Vanzelfsprekend waren er enkele dubbelgangers bij met soms onderling kleine verschillen.

In dit nummer kunt U kennismaken met enkele van de ingezonden liedjes en versjes. Veel ouderen zullen ze nog kennen of op zijn minst hérkennen. En mogelijkwerwijs gaan her en der wat lichtjes branden en stijgen oude liedjes of versjes op vanuit het onderbewustzijn. Vergeet dan niet ze even op papier vast te leggen en ze vervolgens door te sturen naar het nieuwe redactieadres: Harry Coppens, Stationsstraat 8.

1. FRANSEMAN

Franseman was ó zo boos
Boos op kleine zus haar poppen

Weet je wat? zei Franseman
Poppen zijn maar nestekoppen
Waarom dacht hij moet die zus
Altijd met haar poppen spelen
Al haar lekkers, al haar snoep
Gaat ze met haar poppen delen
Ik geef nooit iets aan mijn beer
Die wil immers toch niet eten
En mijn paard, dat loopt niet eens
Al zijn poten zijn versleten
Wacht maar als 't 2 ure is
Zal zus wel naar school toe stappen
En dan grijp ik de poppen beet
En ik gooi ze van de trappen
Zusje kleedt zich en zegt lief
Nu dag Moeder en dag Fransje
Franseman bromt zo maar wat
Ha nu krijgt hij gauw een kansje
Moeder gaat met naaiwerk weg
Fransje sluipt heel stil naar boven
Van de poppen canapé
Gaat hij al de poppetjes roven
Bóé, ik ben de boze wolf, zegt hij
Maar de poppen op een rijtje
Lachen samen
Denk je dat ons kan foppen?
Toen heeft hij klein popje Lies
Bij een beentje beet genomen
Een, twee, drie, een zwaai ó wée
Waar is Liesje neergekomen?
Op de stenen in de gang
Heel haar kopje was gespleten
Een armpje stuk en nog een voet
Helemaal van een gereten
Toen greep hij de tweede beet
Maar wie komt daar op de trappen?
En wie geeft hem al die klappen?

Moeder was 't die boven kwam
Wat gebeurt hier kwam zij vragen
Moet jij zó jouw zusje plagen
Foei jij stouterd, in den hoek

Och wat was die zus bedroefd
Om haar kleine dode Liesje
Huil maar niet, zei Moeder toen
Straks koop ik een nieuw klein Liesje
En de centjes voor de pop
Zal ik uit Fransjes spaarpot halen
Wie iets zo aan stukken gooit
Moet 't ook maar zelf betalen

2. FIKJE

Fikje luister even
Straks bij tante Door
Niet met vuile pootjes
Binnen komen hoor

Niet om lekkers vragen
Dat is niet beleefd
Wachten moet je Fikje
Tot men jou wat geeft

Ook niet snuffelen, hoor je
Netjes bij den haard
Moet je blijven liggen
Kalm zijn en bedaard.

Heb je het goed begrepen?
Heb je 't goed verstaan?
Ja, dan mag ons Fikje
Mee naar tante Doortje gaan

3. POESJE

Auw ieuw eeuw
Ons poes liep in de sneeuw
En toen ze weer naar huis wou gaan
Had ze witte sokjes aan

4.

Midden in een boerensloot
stond Heer Langbeen op één poot

Loerend keek hij in het rond
kwek kwek kwek
kwak kwak kwak
Ik wed dat ik er eentje snap
kleine kikkers kwamen aan
zagen het rode stokje staan
dansten vrolijk samen poot aan poot
tot een oude het hen verbood
kwek kwek kwaak
pas maar op dat is de zaak

5.

Ik ben maar een boer
een boer van het land
ik ben niet van hoge of
deftige stand
Mijn hand is vereelt

mijn kleren zijn grof
verkleurd door de regen
de zon en het stof
Maar vrolijk en helder
zo klinkt mijn lied
Ik ruil voor de stad
toch mijn boerenland niet

6.

Jezus,
Woont Gij altijd, nacht en dag
Ik wou dat ik U even zag
Maar ik zal tevreden wezen
Als U even bij me komt
In de blanke heilige hostie
In de vroege morgenstond
Moeder kon zo mooi vertellen
Van Uw leven hier op aard
Toen Gij nog een heel klein kindje
met een gouden krullenbol waart

DE VIER JAORGETÈJ

Wim van Doorn

Onderstaand artikel is reeds eerder door de Dungense heemkundekring Op die Dunghen gepubliceerd.

De indèling in jaorgetèj en maond,
wè vruuger in gebrûik waar. Men sprak toen van un veurtèd,
winter. De veurtèd telde drie maond: januari (louwmaond),
(sprokkelmaond) en mèrt (lentemaond). De zommer ha ôk drie maond: april
(grasmaond), mèij (bloemaond) en juni (zommermaond). De natèd mî juli
(hooimaond),
van oktôber (wijnmaond) en november (slachtmaond) tot dissember
(wintermaond).

De bèjname van de maond ha'n zowèèle mî 't boerelêve vandoewn. Mar veul eer
makte 't weer 't ût hoe en wè 'r gewerkt moest worre. Ut weer spulde un hêel
grôte rol in ut hille geboer. Um nouw de jaorgetèje in te delen naor 't werrek
dètter gedaon moes worre,

ongerakt mi 't weer; 't verskilt van jaor tot jaor. Dè waar vruuger êvengoewd.

Veurtèd

De k'lender of d'n alenmak begient in januari al mi un nèjjaor, mar dan is d'n boer nog volop in d'n winter. Toch zèn er in januari al wè veurbojes van de nènjen tijd: de daag beginne te lenge én hier en daor zèn er snòwklùkskes te zien.

Vur d'n boer begos de lente, de veurtèd, zó rontelum Sunte Mathijs op 24 fibruari. Dan waar 't eigenluk mi de winter gedaon. Er bestì nog un rùmke dà zì: 't vriejst nie mer.

Dan kunde dus 't laand op um te gaon boere. Alleruurst moes 'r gehoute worre: sprokkel; zurge dè ge geriefhout had en stookhouwt vur de sopkittel, d'n bakoven en 't hêrdevuur. De sopkittel moes smaodagssmèrges vur de waskittel diene. Daor ware mijte hout mi gemoeid. Waar 't land bekwaam, dus niet te nat, dan moes er stalmès gereje worre en nie zò'n bietje ôk. Want de volle potstalle wiere ès grôte hòpen op de misse opgeslage - dik afgedekt mi grond of stròuwsel - en laag eigeluk te bruuje; d'n blaok trok er zowèèle af. Tot dè 't weer toewliet um naor de èkkers gereje te worre. Groewsmès krieg op de misse al un aparte vurbewerking; 't moes hêel kort zen, zò iets ès de compost tegewòrig is.

Ut moer zò gauw meugelijk in 't gras groeie, want ès 't goewd waar kwame over un paor maand de koej wir buite, en dan moes 't gras de stalmès overgroeid hebbe. Kunstmès waar mar amper bekend, 't waar duur. Men wies ôk nie goewd hoe dè ge dè duur gerèj 't beste kòst gebrùike. Al mi al, een bietje klepskaouw ware de boere 'r wel van. Ut waar wel de aonlèijing um pruufovèldjes aon te legge, en die zaagde dan ôk overal vur d'n dag komme.

Zò rond deze tèd waar 't vastelaovend en dan wier 'r spèkstmùif gebakke en drie daag kosse we d'n bùik vol laoije. Maar mi asselwoensig waar 't afgelòpe. Dè waar 't begin van 't vaaste; tegewòrig noemen ze dè de 40 dagetèd.

Toen ware 't virtig daag tege hongerlèije aon. We krieg mar ins per dag unne volle maoltèd. Ons moejer de H. Kerk waar dan zó goewd: ge kòs kieze of ge dieje volle maoltèd smiddig of saovunds gebrùkte. Jongen, wè waarde blèj ès 't middug waar. Ge waart zò leeg, dè ge verrekte van de honger; ge kost de petossie of èrpel mi pan en al op. Nouw overdrèfde wel een bietje, heur ik zegge. Nêe, um de klòte nie. De daag begosse ès 't licht waar en pas ès 't donker waar koste er un èind aon make. D'n hille dag zwaor wèrk mi skup of riek, krèpzessie of vlaghak; en dan waar 't saoves ète, pisse, bidde en nor oewe nest, want smèrgus waar 't wir vruug dag.

Vurral 't moeshùfke krieg veul zùrg. Zò wè bè elleke boerderèj waar 'r èen te veinne; in de zonkaant, umkraanst dur 'n buukeheg, mi de skuur of skop aon de noord- of oostkaant. Ut wier goewd bemèst mi stalmès, want men wies wèl dè bladgruuwntes ès slaoj, kèele en spinaziej ut beste gedeetje op vètte grond. In 't moeshùfke ware dik de gròtàuwlui te veinne. Die blieve vruuger gewònljik in 't

àuwerlijk huis bè hun getrôuwde kènder wone.

De miste tèt wiert besteed aon 't verzùrge van 't veej; 't pèrd ha un stripke veur. Men ha dik meer op mì 't pèrd dan mì d'n knècht. "'t Is gin weer vur 't pèrd, gao mar krabbe: mì dè leste worde ge wel nat", dè krieg de knècht wèllis te heure.

De koej en henne en meer van dè klein vèej ware toewvertrôuwd aon moeder de vrouw. Rond 1900 kos bekaant gin maansvolk mèlleke! Ut verzùrge beston vur un grôot gedilte ut voejere en mèlleke. En dè twèe kirres op inne dag. Dus zùrge dè 'r te vrèete waar, zô ès hooi, peeje, knolderaap, gruuwn, spùrrie, surradel en un bietje mêel van gemengd haver en rog én wèllis lijnkoeken.

Umdè men nôjt kos zegge hoe 'n ôogstjaor zô verlope, waar men al vruug in de veurzùrg dur èind augustus al rog te zèje. Zô èind mèrt, begin april, al naor gelang 't weer, kos die rog al gemèjd worre. Vur 't veej kwaam dè goewd van pâas, want in de winterkôst zaat nie veul èjwit.

Zô'n persiltje snèjrog, dik nie weul grôter às un roei of tien, wier dan goewd bemèst um lôtter goewd diep umgespaoje te worre vur bônland, rooi of witte kôlle. Snèjrog voejere aon 't veej ha nog un andere reje: d'n overgang naor de wèi, 't nèjgras, waar dan nie zo grôot.

De veurtèd waar altèd hêel druk. Ut haverland, 't èrpellaand, un èkkertje vlas, bônland, dè moes ammel z'n beslag krège. In dieje tèt waar d'r wènnig geld te make. Ut braocht haost niks op. Wè te denke van 5 gulde vur un kalf, 2 gulden vur unne bag, 4 èier vur un dùbbeltje. D'r moes wè gefruuwte worre um de eindjes aon mekarre te kneupe. D'r gong unne zucht van verlichting op ès de koej wir de wèj in kosse.

Oôk al ware de koej de wèj in, toch wiere ze overdag nog efkes op stal gezet. Dè wier gedaon vur de stamès. Oôk ès 'r zwaor weer op komst waar, wiere de koej binne gehaald. Ge kost mar nôijt wete. De verzekering waar ôk nie alles. Men geleufde veul meer in wèjwaoter, d'n H. Donatus en de H. Cunera. Ze kunne er nou zegge van wè ze wille, 't ware toen hêel geruststellende gedaachtes

Zommer

Ut twidde jaorgetèj, de zommer, begos in april, wanneer 't gras opkwaam. Mì mèij ès bloeimaond en juni ès zommermaond is dè de mooiste tèt van 't jaor. Alles groeijt en bloeijt, tenminste ès 't weer mar meewerkt. Nachtvorst kôs de zaak nog lilluk bedèrve. De IJshèllige, 11, 12 en 13 mèij, wiere aongehôuwe ès de afsluiting van d'n tèt dè ge nog mì winters te make kôs krège. Dan kôste gerust bônne gaon zette en ûtplante, want de kans op afvrieze waar dan zô goewd ès veurbèj.

Veul gewasse ha'n zô d'r eigen zèjttèd. Rog beverbild wier gezèijd mì opkommende maon; vlas moes mì Goejenvrèddig veur de middag gezèijd worre. Eigeluk waar dè toch wèl un bietje vrimd, want de êen of d'aander jaor kos vier wêke skille.

De mèijmaond wier ôk vruuger de trôuwmaond genuumd. Dè hì ammel te make mì 't skonmake van 't hoos en de stal. Waar men daor mì klaor, dan wier d'r, ès

't efkes kos lèje, un fisje van gemak.

Wordt vervolgd.

VAN KLOOSTER TOT PSYCHIATRISCH ZIEKENHUIS 5

J.C.M. Poelman

Zijn zuster Maria was gehuwd met Adolf van Cleef en hun zonen Jan en Adolf werden aan het bourgondische hof opgevoed. De toenmalige bisschop van Utrecht, Frederik van Blankenstein, een zwak politicus, had hiertegen geen verweer. Tijdens zijn leven waren er daarom in de steden reeds stemmen opgegaan om hun invloed te doen gelden bij een aanstaande bisschopskeuze, want met een aanwijzing door de kapitels en een bekrachtiging door de paus wilde men geen genoegen nemen. De steden wensten zelf hun landsheer aan te wijzen en dat zou dan niet op de eerste plaats een geestelijk, maar een wereldlijk man zijn, die open oog had voor hun economische belangen en die er voor moest zorgen, dat het Sticht niet de speelbal zou worden van de Gelders-Hollandse noch van de Bourgondische politiek. Deze hele politieke situatie in het Utrechtse Sticht was a.h.w. het voorspel en tevens de vruchtbare bodem voor wat men in de geschiedenis van de Nederlanden wel noemt: het "Utrechts schisma". Dit was geen schisma in de eigenlijke zin van het woord, zoals we dit kennen bij het protestantse, Griekse of Anglicaanse schisma, waar een totale afscheiding van de moederkerk van Rome plaats vond.

Met datgene, wat in onze Nederlandse geschiedenis aangeduid wordt als het schisma van Utrecht, wordt slechts bedoeld de scheiding der geesten, die plaats greep na de dood van bisschop Frederik van Blankenstein, en die de inwoners van het Sticht verdeelde in twee groepen, die elk een andere kandidaat als bisschop van Utrecht erkenden, maar dat alles toch wel binnen de moederkerk. Wat speelde er zich dan af? Oud en der dagen zat stierf tenslotte bisschop Frederik van Blankenstein op zaterdag 9 oktober 1423, luid bejammerd door de moderne devoten, die met hem hun grote beschermer verloren. Hij had immers reeds in 1401 aan de Broederschap van het Gemene Leven bisschoppelijke goedkeuring verleend. Op 11 oktober had te Utrecht de nieuwe bisschopskeuze plaats. Rudolf van Diepholt, een Hoekse, de favoriet van de steden, was een leek, die nauwelijks Latijn kende, van kerkelijke zaken weinig begrip had, maar die gold als een geschikt regent. Door de kanunniken onder druk te zetten wisten de steden diens keuze te bewerkstelligen. De Paus stelde echter de bisschop van Spiers aan, Walram of Walraven van Meurs, een broer van de aartsbisschop van Keulen. Maar deze bedankte voor de eer om zijn handen in het Utrechtse wespennest te steken en droeg met pauselijke toestemming zijn waardigheid over aan de domproost

Zweder van Culemborg, een Kabeljauw, die de kandidaat was van Philips de Goede en van de lagere geestelijkheid. Deze werd echter door de steden ongewenst geacht. Ogenblikkelijk namen zij daarom hun maatregelen en stelden in oktober 1424 Rudolf aan tot "ruwaert", d.i. tot waarnemer van het wereldlijk gezag. Voor Zweder betekende dit, dat hij als wereldlijk vorst was uitgeschakeld en ook aan betekenis verloor voor zowel het Gelderse als voor het Bourgondische huis, want deze huizen steunden hem slechts in zoverre hun politieke belangen er mee gediend zouden zijn. (Drs. H. Jansen: *Middeleeuwse geschiedenis der Nederlanden*).

Op 7 augustus 1425 werd zelfs te Zwolle definitief besloten Zweder niet in wereldlijke zaken te erkennen en een clause op de schepeneed aangenomen, waarbij trouw gezworen werd aan de *ruwaert*, die men ook ogenblikkelijk steunde met een grote som geld. Zweder kondigde toen het kerkelijk interdict af over de aanhangers van Rudolf van Diepholt. Daarop gingen de kloosterlingen, die in Zweder de pauselijke kandidaat zagen, rond half september staken met de gezongen diensten. Hiermee was het schisma ook in de openbaarheid een voldongen feit geworden. De fronten verscherpten zich in de confrontatie met elkaar. Maar de positie van Rudolf werd steeds sterker, die van Zweder steeds zwakker. De laatste kwam zelfs nog meer geïsoleerd te staan, toen de Geldersen in 1429 met Rudolf de *Zoen van Wageningen* sloten en ook Philips van Bourgondië in 1430 vrede sloot met Rudolf. De kloosterlingen bleven zich echter verzetten tegen Rudolf.

Maar de steden voelden zich nu zo sterk staan, dat zij de kloosterlingen voor de keus stelden: ófwel de gezongen diensten hervatten ófwel eruit. Met name was dit in Zwolle het geval, waar ook Thomas à Kempis in ballingschap moest.

Hij trok naar Friesland, waar hij het 48ste hoofdstuk van zijn 3e boek van de Navolging schreef over de bitterheid van de ballingschap. Vele steden volgden dit voorbeeld van Zwolle. Intussen was Paus Martinus V gestorven. Zijn opvolger op de pauselijke Stoel, Eugenius IV, steunde in het begin eveneens Zweder als bisschop van Utrecht. Het Utrechtse schisma was echter zo ondoorzichtelijk geworden dat de Paus reeds spoedig besloot de bisschop van Macon als gezant naar de Nederlanden te sturen om de zaak te onderzoeken. Het resultaat van dit onderzoek was, dat ook de Paus nu Rudolf van Diepholt erkende als de wettig gekozene. Hij benoemde Zweder tot titulair bisschop van Caesarea op 10 december 1432. Rudolf werd in het kasteel van Vollenhove tot priester en bisschop gewijd. De kloosterlingen mochten terugkeren uit hun ballingschap en de gezongen diensten werden hervat tussen 15 augustus en 29 september 1433.

Men zou denken dat daarmee het schisma van Utrecht definitief ten einde was gekomen, vooral toen Zweder reeds kort daarna stierf op 21 september 1433. Het concilie van Bazel echter, dat onafhankelijk van de Paus vergaderde, maar eerst met de paus Zweder steunde, koos nu voor Walram, de bisschop van Spiers, die zij zelfs op 1 juli 1435 officieel erkenden als de enige wettelijke bisschop van

Utrecht.

En.... hier is de houding van Milla de Campen totaal onbegrijpelijk. Toen zij in het begin voor Zweder koos, kon men nog veronderstellen, dat zij uit rechtgelovigheid koos voor de kandidaat van Paus Martinus V. Maar dat zij, toen in 1433 heel Kampen al wel wist dat de paus tenslotte de keuze van Rudolf erkend had, toch deze keuze niet steunde, maar het concilie van Bazel volgde in haar keuze van Walram, is slechts te verklaren uit haar verbittering tegen de stad Kampen en tegen bisschop Rudolf, die haar tot dan toe nog steeds de omvorming van haar vrouwengemeenschap tot klooster hadden belet. In ieder geval had zij met haar laatste keuze voor Walram wel definitief in Kampen alle grond onder de voeten verloren. Misschien verbannen uit de stad, maar in ieder geval sterk teleurgesteld trok zij uit Kampen weg. Naar familie in Den Bosch???

In 1434 probeerde zij in ieder geval opnieuw haar voornemens tot het stichten van een Birgittinessenklooster in de omgeving van Den Bosch ten uitvoer te brengen. Haar pogingen zouden nu meer succes hebben.

N. B.

Uit de archieven van de gemeente Kampen blijkt dat de Birgittinessenstichting te Kampen later toch tot stand kwam, zelfs met behulp van enige zusters en paters van Coudewater, met name van Paulus Julhase, die, ofschoon reeds vanaf 1446 in Coudewater om er het klooster te helpen formeren, pas in 1456 aan de rechtsmacht van Stralsund werd onttrokken en officieel door een pauselijke breve d.d. 4 oktober 1456 tot "Pater" van Coudewater werd bevestigd (Arch. Vat. Reg. 463 fol. 33). Het zou ons in verband met de geschiedenis van Coudewater te ver voeren om hier de verdere wordingsgeschiedenis van het vrouwenconvent te Kampen sedert het vertrek van Vrouw Milla te beschrijven. De tekst van een document, voorzien van twee zegels, in de archieven van Kampen (Inv. nr. 2295, reg. ch. en b. nr. 652) spreekt hier echter boekdelen. Deze tekst klinkt bijna als een afgedwongen knieval ten overstaan van het stadsbestuur van Kampen, waarbij de naam van Vrouw Milla angstvallig wordt verzwegen en ook de vroegere moeilijkheden in het vage worden gelaten. Afgezien nog van de tekst van dit document bewijst het bestaan hiervan alleen reeds, dat er tevoren grote moeilijkheden geweest zijn. Men kan dit document, geloven wij, niet anders zien dan als een officiële rechtvaardiging voor het stadsbestuur, dat hiermee wilde laten uitkomen, dat de vroegere tegenwerking niet moest worden gezien als een antipathie tegenover de orde van de Birgittinessen als zodanig. De lezer oordele hier zelf.

"1460. 31 mei (op den hilligen pinxteravent). Pater, mater en gemene broeders en zusters van het convent Mariencamp op de Vluetdijc buiten de muren van Campen, van de orde van St. Augustinus geheten Sancti Salvatoris, bekennen, dat de stad Campen een begin en een fundament van hun klooster is geweest, dat burgemeesters en raden, die toestonden dat zij van buiten binnen de stadsvrijheid kwamen, nu bewilligd hebben, dat zij de orde van St. Augustinus, geheten Sancti

Salvatoris, naar de inzettingen van de heilige weduwe St. Birgitta, aannemen en een kerk met klokken, klokkenhuis, dormitoire, en andere gebouwen oprichten, reden waarom zij enige hier genoemde punten en artikelen zijn overeengekomen, dit met consent van de deken van Rossem, heer Paul Julhase te Marienborne bij Bussche (bedoeld is: Mariënwater bij 's-Hertogenbosch), paters van de orde van St. Birgitta, mr. Jacob van Hattem, priester en mr. Engelbert Andriesz."

Geraadpleegde bronnen (hoofdstuk 3)

- T. Nyberg: *Birgittinische Klostergründungen des Mittelalters*, uitg. Lund, 1965
- Prov. Genootschap: Oude cijnsboeken
- Vaticans Archief
- Kard. J. de Jong: *Handboek der Kerkgeschiedenis*, uitg. Utrecht, 1947
- Drs. H. Jansen: *Middeleeuwse geschiedenis der Nederlanden*, uitg. Utrecht, 1965
- Drs. Th. de Vries: *Geschiedenis der stad Zwolle*, uitg. Zwolle 1954
- Drs. L. v.d. Meerendonk: *Het klooster op den Eikendonk te Den Dungen*, uitg. Tilburg 1964
- E. Rijpma: *De ontwikkelingen van Kampen tot omstreeks 1600*, uitg. Amsterdam 1924
- J.A. van Houtte: *Algemene geschiedenis der Nederlanden*, uitg. Amsterdam 1952
- Hist. Genootschap: (Bijdr. en meded.) *Nederlands Marktgebied in de 15e eeuw*
- J. Don: *De archieven der gemeente Kampen*, uitg. Kampen, 1963
- Kronieken van Coudewater: Uden, Maria Refugie
- R.R. Post: *Kerkgeschiedenis van Nederland in de Middeleeuwen*, uitg. Utrecht 1957
- R.R. Post: *De moderne devotie*, uitg. Amsterdam 1950

EEN REGLEMENT VOOR DE BROODBAKKERS TE ROSMALEN 1793

Henk de Werd

Met begrippen als octrooi, merkenwet, handelsnaamwet, enz. worden in onze tijd bedrijven en uitvinders beschermd. Voor de veiligheid van de consument is er de warenwet. De Keuringsdienst van Waren controleert of met name levensmiddelen aan bepaalde, door de wet gesteld eisen, voldoen. Ter bescherming van de broodbakkers en de Rosmalense inwoners stelden de Rosmalense schepenen in 1793 een broodbakkersreglement samen. De schepenen spreken in die tijd van "tot weering van alle excessen in het bakken en het verkoopen van het brood en alle een iegelijk welke zij met het brood te bakken genereeren gehouden zullen zijn zig te sekeren voor hen te prefigeeren dage op de raadkamer alhier zullen moeten aangeven."

In juni 1970 ging het voormalige pand van bakker Louis van Zuijlen aan de Rosmalense Kruisstraat in vlammen op. De krant meldde: "De brandweer, die spoedig na de alarmering ter plaatse was, bestreed het vuur met groot materieel, doch de brand had zo snel om zich heen gegrepen, dat er geen houden meer aan was. Café (De Roskam), woonhuis en bedrijfsruimte zijn totaal uitgebrand, terwijl ook de inboedel geheel verloren is gegaan. Een drietal gasflessen ontplofte met luide knallen en vloog meters boven het dak uit. Persoonlijke ongelukken hebben zich niet voorgedaan." Coll. Henk de Werd.

De broodwagen van de familie Jan Verbiezen-van Lith te Rosmalen. Op de fiets: Bert Verbiezen, zoon van Jan en Drieka. Coll. Heemkundekring Rosmalen.

De raadkamer was destijds in de Lambertuskerk ondergebracht. Pas in 1827, wanneer de Lambertuskerk weer teruggegeven is aan de Rosmalense katholieken, wordt het gemeentehuis gebouwd. De Rosmalense schepenen vervolgen: "die welke zij als broodbakkers en verkoopers van brood komen aan te geven zal derzelve naamen aan de regenten moeten opgeeven en agter dit reglement in het resolutieboek worden geregistreerd." In het negentien artikelen tellende broodbakkers-reglement komen we o.a. de volgende bepalingen tegen:

- "Buiten de persoonen die zij in voegen voorschreven aangegeeven hebben, om brood op den koop te bakke of met slijten van brood zig te geneeren, zal niemand anders op den koop moogen bakken of slijten op eene boete van vijf en twintig guldens in gevalle egter naderhand imand geneegenheid had zig voor koop broodbakker te declareeren zal zig ten allen tijde kunne aangeeven mits hunne naamen latende registreeren de gelofte als art. 2 en 3."

- "De koop broodbakkers zullen altijd van een goede qualiteit graanen moeten voorzien zijn en wel van de beste ieder in zijn soort; deeze graanen zullen door officier en regenten allen tijde als hun zulks goed dunkt mogen worden gekeurd en gevisiteerd worden."

- "De voorschreeve broodbakkers zullen hun brood op het juiste gewigt moeten bakken en leeveren in dier voegen dat een heel roggebroom twaalf ponde zal moeten weegen; half en kwartiere naar ad venant, mitsgaders het witte en tarwen broot ten zwaarste zooals het binne de stad 's Bosch gebakken en verkogt wert."

- "De voorschreeve koop broodbakkers zullen de graanen waarvan zij broot bakke met niet wes anders moogen mengen.... dus den rog en tarwe ieder op zig zelve moete laate op poene, dat ingeval bevonden wierd, dat zij de bakkers de graane of het meel met eenige andere speciens als kortmeel, cornelle, heemalen, semelen, of andere substantie van geerst, boekweit of ietwat diergelijks gemengd hebben zullen verbeuren van ieder brood de somme van twaalf guldens boven de verbeurte van het brood zelf."

- "Tot gerustheid der ingezetenen zullen officier en scheepenen zoo dikwijls als zulks hun goed dunken zal alle bakkers, winkels en de bakkerij in moogen gaan visiteeren en het brood doen weegen, ingeval iemand der bakkers zig daar teege opponeerde of het brood dat nog in voorraad heeft verstompelde of verduijsterde zal dezelve vervallen in een boete van tien gulde en indien officier en scheepenen eenige suspicie van deze verduijstering of verstompeling hadden zullen dezelve den bakkers op wien de suspicie vald voor haar raadhuys ontbiede en zig daar omtrent met eede te expugeeren bij weigering van deeze eed zal de bakker voor overtuigend ende voor verbeurd gehouden werden."

- "De prijs van het brood zal door den officier en scheepenen gereguleert en zoo dikwils vermeerdert en vermindert worden als dezelve in een goede conciente oordelen zullen te behoore dan die zetting vermindering of vermeerdering altoos van zondag tot zondag geschieden aan de ordinaire geboode tusse 11-12 uren egter zoo dat de zelve zig zulle moete reguleeren na rate van de prijs zoo als het

brood binne Shertogenbos geld, met deeze verstaande egter, dat de broodbakkers hun roggebrood, het wittebrood advenant agt peenigen minder als in de stad Shertogenbosch zullen moeten verkoopen en wijders verdagt zijn de calculatie te maaken dat te Shertogenbosch de inpost onder de prijs van het brood gerekend is het welk een en een halve stuiver op de twaalf ponden verscheeld zoo dat een rogge brood van twaalf ponden alhier ten allen tijden twee stuivers vier penningen minder als in de stad Shertogenbos zal moeten verkogt werden."

- "Alle broodbakkers zullen hun eigen merk moeten hebben het welk dezelve op alle de heele halve en mindere gedeeltens der roggebrooden zullen moeten drukken op de verbeurtens een gulde en tien stuivers voor ieder rogge brood het geen door hen ongemerkt word verkogt."

- "Alle de bakkers zullen binnen veertien dagen na de eersten publicatie van dit reglement een eigen merk moeten aannemen en hetzelve op de secretarie van Rosmalen moeten overbrengen en daar beneevens hunne naamen tekenen op verbeurtens van drie guldens voor ieder die daar van ingebreke blijft, gelijk ook al die geenens welke zig in het vervolg als koopbakkers alhier willen etabliceeren zullen moeten doen op de verbeurte als voors."

- "Geen twee of meerde broodbakkers zullen het eigenste teeken moogen hebben op poene van te verbeuren drie guldens van ieder brood t'geene bevonden word gemerkt te sijn met een teeken het geen een voorgaande bakker reeds heeft aangenomen."

Bakkerij Piet van Pinxteren te Rosmalen, Kerkenhoek F58. De foto dateert van vóór 1935, toen het geheel verkocht werd aan Gret de Werd. Op de foto: tweede van links Piet van Pinxteren (1880-1947) met naast hem zijn echtgenote Theodora van Schijndel. Tweede van recht staat de oudste zoon: Theo van Pinxteren. Coll. Henk de Werd

- "Ingeval een broodbakker een teeken van een andere bakker naar maakte om dat op zijne brooden te stellen zal zoodanige voor altijd gepriveert werden van het ambacht van bakker binnen deze plaatze te exerteeren."

Bakker Jo van Pinxteren, zoon van bakker Piet van Pinxteren, die een bakkerij had in de Deken Fritsenstraat (nu bakkerij Erica de Werd) en naast hem kolenboer Jan v.d. Berg, zoon van Gerrit v.d. Berg. De foto werd gemaakt op de plaats waar later de meisjesschool Mariaschool stond en die nu het steunpunt van Meeuwenhof is. Coll. Heemkundekring Rosmalen.

- "Geen broodbakkers zullen ooit leemig of niet

genoeg gebakke brood moogen verkoopen op de verbeurte van een gulde en tien stuivers voor ieder brood ingeval iemand het opensijden bevond zulken brood verkogt te zijn zal men het den bakker te rug moogen brengen het geld daarvoor gegeeve te rug moogen vorderen en den bakker zulks weigerde zal daarvoor dubbelde boete verbeuren."

- "Ingevalle er bij weederom brengen disput tusschen den bakker en den terugbrenger van het voorschreeve brood mogt valle of het al zoo waare als art. 17 gemeld is zal de bakker gehouden sijn provisioneel het geld aan de terugbrenger te voldoen dan indien den bakker vermeent dat het brood goed is zal hij ingeval hij zulks gerade vind den terugbrenger voor scheepenen van Rosmalen kunnen citeeeren om dezelve tot aanneeming van het

Bakkerij G.C. de Werd anno 1960. Gret de Werd kocht dez bakkerij annex woonhuis, winkel, café en stallingen in 1935 voor f 9500,-. Het pand werd in 1908 gebouwd door baker Antoon Kuipers. Coll. Henk de Werd.

brood en weeder omgeeving van het te nootzaaken in welk geval scheepenen na ingenoomme advies van zoodanige andere bakkers als zijn oordeelen hier over te moete hooren daar op de plane uitspraak zulle doen en die welke aan het ongelijk gesteld word in de koste hierover gereezen condemnneeren."

Wat gebeurde er met de boetes die opgelegd werden? Het brood dat verbeurd verklaard was, ging naar het gemeentehuis. Niet voor de werkende ambtenaren. Nee, wanneer het produkt van goede kwaliteit was, dus niet bedorven, verschimmeld of te oud, dan ging het naar de arme inwoners van ons dorp ("ten behoeven van den armen"). De geldboetes werden als volgt verdeeld: een derde voor de officier, die de *calangie* (= bekeuring) deed; een derde voor de

Trouwfoto van Marinus de Jong en Anna Hanegraaf. Marinus en Anna runden een bakkerij en winkel in de Torenstraat te Rosmalen. Marinus werd geboren te Berlizum 28-5-1893 en overleed te Rosmalen 3-11-1954. Hij was onderdirecteur van de Rosmalense harmonie st. Cecilia

aanbrenger en een derde opnieuw voor de armen van Rosmalen ("voor den gemeene hujs arme van deze plaats").

In de schepenvergadering van 27 september 1795 werd vastgesteld dat "de leeden der municipaliteit des dorps Rosmalen klagten voorgekoomen zijnde, dat de bakkers binnen deeze dorpe heen brood niet op de drie, ses en twaalf ponden bakken en verkopen, dezelve egter voor dat gewigt, ten minsten sommige, soo is 't dat de leeden der municipaliteit hier aan ten hoogsten geleegeen in keuzen en ordonneere dat alle de geene welke brood op de koop willen bakken hetzelfde niet anders zullen vermogen te bakken dan 3, 6 en 12 pond en dat ijder bakker een merk op zijn brood sal moeten drukken waarujt blijkt wie of in welke bakkerij sulx

gebakken is. Sullende in geval het brood onvoorsien van een kenmerk en beweezen worden van wie off in welke bakkerij het gebakken is ten behoeven van den armen verbeuren drei guldens..."

SPONSORS

De uitgave van Rosmalla is mede mogelijk door de financiële steun van:
Abelen BV, Makelaarskantoor, Burg. Mazairaclaan 2, Rosmalen
Badbode Van Grinsven, Raadhuisstraat 4c, Rosmalen
Berg Autobedrijf, G. v.d., Hintham 162, Rosmalen
Berg Autoschadebedrijf, G. v.d., Hintham 160, Rosmalen
Bouwmans, Oliehandel, J., Tweeberg 1, Rosmalen
Creij & Van Hoek BV Grond- weg- en waterbouw, Huisbergenweg 6, Rosmalen
E.T.I. Bureau Linnenbank BV, Stationstraat 13, Rosmalen
Foto Stijntjes, Molenhoekpassage 5, Rosmalen
Gebouwservice H. Pennings & Zn BV, Europaplein 14, 's-Hertogenbosch
Gloudemans BV, W., Hintham 117, Rosmalen
Heijmans BV, Ver. Bedrijven, Graafsebaan 13, Rosmalen
Hoedemakers en Zonen BV, Aannemersbedrijf P., Hintham 68, Rosmalen
Huijbregts en Peters Notarissen, Hoff v. Hollantlaan 5, Rosmalen
Jaropa Holding BV, J. Stienstra, Bruistensingel 100, 's-Hertogenbosch
Lambermont Assurantiebedrijf, A., Burg. Woltersstraat 1, Rosmalen
Lotus BV Plumveeslachterij, Biestkampweg 2, Rosmalen
Mierlo, Advocatenkantoor van, Pioenroosstraat 20, Rosmalen
Modecentrum C. van de Graaf, Dorpsstraat 10, Rosmalen
P.B.O. Bouwbedrijf BV, Tuinstraat 6, Rosmalen
Pennings Bouwmaatschappij BV, H., Sportlaan 21, Rosmalen
Pennings en Zonen Bouwbedrijf BV, H., Dorpsstraat 4, Rosmalen
Piels, Technisch installatiebedrijf, Friezenstraat 7, Rosmalen
Rabobank Rosmalen, Raadhuisstraat 1, Rosmalen
Reijmers Schoenen BV, Vreeburg Passage, Rosmalen
Timmers BV Bouwbedrijf, Heikampweg 6, Rosmalen
Uden BV, Aannemersbedrijf A. v., Vliertwijksestr. 38c, Rosmalen
Verstappen Handelonderneming BV, Kloosterstraat 5a, Rosmalen
Verstegen Schilderwerken BV, Oude Engelseweg 3a, 's-Hertogenbosch
Villa Fleurie, De Driesprong, Rosmalen
Voets Weg- en Waterbouw, Gebr., Pinksterbloemstraat 4, Rosmalen

INHOUDSOPGAVE

In memoriam Toon Heijmans	1
Van de redactie	2
Bidprentjes	2
De R.K. geitenfokvereniging	8
Anekdoten	9
In het kort	11
Verboden te venten - 1777	12
Archief	13
Oude gezegden uit begin 1900	14
Een graantje meepikken	15
De gebroeders Van Stiphout	17
Kinderspelen 4	20
Kinderliedjes en -versjes 1	22
De vier jaorgetèj	24
Van klooster tot psychiatrisch ziekenhuis 5	27
Een reglement voor de broodbakkers te Rosmalen 1793	30
Sponsors	36

IN HET VOLGENDE NUMMER O.A.

- De vier jaorgetèj (slot)
- Kinderliedjes en -versjes 2
- Hopelijk weer vele artikelen van verschillende leden van de Heemkundekring

Deze keer mochten wij een foto ontvangen van A.C.G. Hermens, beter bekend als Ad van Toontje de Smid. Heeft U ook nog een mooie foto of anderssoortige illustratie voor voor- of achterkaft, dan kunt U die, voorzien van een toelichting, zenden aan het nieuwe redactieadres.

Een mooi plaatje van rond 1900 te Rosmalen. Waarschijnlijk betreft dit een geestelijke optocht ter ere van een priesterjubiläum.

In de mooie landouwer zitten de heren geestelijken en kijken naar de fotograaf, die waarschijnlijk op de trap van het gemeentehuis staat.

Op de achtergrond ziet men het huis van Bertus van de Westen met de jeugd van toen, keurig uitgedost. Rechts is *De Driesprong* en vanaf de kerk naderen nog meer rijtuigen, misschien met de toenmalige burgemeester. Er was nog veel groen in het centrum. In deze optocht liep ook mijn vader mee als misdienaartje. Hiervan is ook een mooie foto, die misschien een volgende keer aan bod komt.